

PABĖGĖLIŲ IR PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ KULTŪRINĖS INTEGRACIJOS YPATUMAI: SUOMIJOS IR LIETUVOS LYGINAMOJI ANALIZĖ

Sandra Skirbutaitė

Vytauto Didžiojo universitetas

Įvadas

XX amžiuje vykstant globaliems procesams, t. y. karams, augant konfliktinių zonų skaičiui, didėja pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų skaičius, ypač iš trečiųjų pasaulio šalių. Vakarų Europos šalys jau nuo seno susiduria pabėgėliais ir su jais susijusiomis problemomis. Šiose šalyse kuriami ir tobulinami įstatymai, pabėgėlių apgyvendinimo, integravimo į visuomenę politika. Dabartiniu metu šios žmonių grupės integraciją viena svarbiausių problemų laiko valstybių vyriausybės, visuomenės ir patys pabėgėliai. Todėl Europos Sąjungos šalyse yra siekiama suvienodinti pabėgėlių integracijos politiką.

Ši politika – sudėtingo ekonominių, socialinių ir politinių santykių tarp valstybių ir pabėgėlių kompleksas. Pabėgėlis, atsidūręs vienoje valstybėje ir joje pasiprašęs prieglobsčio pagal Dublino konvenciją, negali to daryti kitoje Europos Sąjungos šalyje. Pabėgėliai Lietuvoje yra gana naujas reiškinys, su kuriuo buvo susidurta tik 1997 metais. Suomija jau yra priskiriama prie tradicinių pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų šalių, nors jų imigracijos į šią valstybę pradžia buvo 1990 metais. Abi minėtos valstybės vienija tai, kad, palyginti su kitomis Europos Sąjungos šalimis, pabėgėlių bei prieglobsčio prašytojų imigracija yra nedidelė, viena žemiausių Europos Sąjungos šalyse. Pabėgėlio integracija trunka dažniausiai metus. Tai suvokiama ne tik kaip galimybė patekti į darbo rinką, išmokti kalbos, bet atsižvelgiama ir į kultūrinį aspektą.

Tyrimo objektas – pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų kultūrinės integracijos ypatumai.

Tyrimo tikslas – ištirti bei palyginti Lietuvos ir Suomijos pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų kultūrinės integracijos ypatumus.

Tyrimo uždaviniai: aptarti teorinius priverstinės migracijos ir pabėgėlių integracijos diskursus; nustatyti religijos įtaką pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams integracijos metu; išanalizuoti kultūrinės patirtis tarp pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų Kauno (Lietuvos) ir Turku (Suomijos) miestuose.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, lyginamasis metodas bei kokybinis metodas – pusiau struktūruotas interviu, kuriuo siekiama ištirti pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams Kauno ir Turku miestuose būdingus kultūrinės integracijos ypatumus.

Tiriamoji imtis – 9 pabėgėliai ir prieglobsčio prašytojai, gyvenantys Turku ir Kauno miestuose. Tiriamaieji buvo atrinkti tikslinės atrankos būdu. Turku mieste jų ieškota Islamo centre bei etninėse organizacijose, kurios dalyvauja integruojant pabėgėlius į visuomenę, Kaune – Pabėgėlių dienos centre. Tyrimas atliktas 2007 m. balandžio–gegužės mėnesiais anglų, rusų, lietuvių kalbomis.

1. Teoriniai priverstinės migracijos bei pabėgėlių integracijos diskursai

Migracija – tai žmonių kėlimasis gyventi laikinai arba visam laikui į kitą vietą toje pačioje šalyje arba iš vienos šalies į kitą (Tarptautinių žodžių žodynas, 2002). R. Bauböck (1994) migracijos terminą sukonkretina ir teigia, kad yra dviejų rūšių migracijos formos: savanoriška ir priverstinė. Pastaraisiais metais vis labiau ryškėja dichotomija tarp priverstinės ir savanoriškos migracijos, kuri priklauso nuo to, kokie „stūmimo“ ir „traukos“ faktoriai veikia (Kunz, 1981). Savanoriška migracija susijusi su laisvu žmogaus pasirinkimu palikti šalį dėl studijų, darbo, siekiant geresnio gyvenimo kitoje šalyje, šeiminių aplinkybių. Vienu ar kitu atveju šis imigrantas turi galimybę bet kada sugrįžti iš ten, kur emigravo. Priverstinė migracija – tai nepriklausomai nuo žmogaus valios vykstanti imigracija, kurią nulemia karas, epidemijos, nenumatytos gamtos stichijos, politiniai, religiniai persekiojimai ir kiti panašaus pobūdžio faktoriai. Tai yra tokios priežastys, kurių žmogus negali pakeisti.

Oksfordo universiteto profesoriaus D. Turton (2003) manymu, būtina atskirti priverstinę migraciją nuo bendros migracijos dėl keleto priežasčių. Pirma, šie imigrantai turi savitos patirties ir savitų poreikių. Antra, būtina atkreipti dėmesį į priverstinės migracijos fenomeną, nes taip migruojančių žmonių skaičius auga kiekvienais metais. Trečia, į tokius imigrantus turi būti žvelgiama ne kaip į „juos“, bet kaip į „mus“, nes šie imigrantai tikisi iš mūsų, kad bus atsižvelgta į jų narystę, pilietybę, kad mes atkreipsime dėmesį į išgyventą stresą, į tai, kad jie „grįžta“ į savo namus tik padedant žiniasklaidai, tikisi geresnio gyvenimo sau ir savo vaikams.

Mokslininkas taip pat pabrėžia, kad realiaame pasaulyje kartais labai sunku atskirti šią imigraciją nuo bendros migracijos. Visus žmones, paliekančius

savo tėvyne, veikia ekonominės priežastys, tačiau savanoriški migrantai turi daugiau pasirinkimo, daugiau galimybių nei prievartos imigrantai (Turton, 2003, 14).

S. Castles (2004) manymu, priverstinei migracijai priskiriami tie žmonės, kurie buvo priversti palikti savo namus ir ieškoti prieglobsčio kitoje šalyje, tačiau apibūdinti juos visus kaip pabėgėlius yra per daug nekonkretu, nes dalis priverstinių imigrantų palieka namus dėl priežasčių, kurių nepripažįsta tarptautinis pabėgėlių režimas. D. Turton (2003), S. Castles (2004) priverstinius imigrantus skirsto į: 1) pabėgėlius, kurie atitinka Jungtinių Tautų 1951 metų Konvencijoje apibūdinama statusą; 2) prieglobsčio prašytojus, kurie keliauja per valstybes, ieškodami apsaugos, bet jų teisės į pabėgėlio statusą nepatvirtinamos. Ne visi jie yra persekiojimų aukos, daugiau ekonominiai migrantai, nors tai dažnai yra sunku nustatyti. Jie dažnai negali būti sugražinami į kilmės šalį, nes ji nepriima, žmonės neturi asmens dokumento; 3) asmenis, kurie perkelti dėl persekiojimo, karių konfliktų šalies viduje. Jie priversti palikti gyvenamąją vietą, tačiau lieka gyventi savo šalyje. Taip yra Bosnijoje, Čėčėnijoje, Sudane ir kitose konfliktų kamuojamose šalyse; 4) asmenis, kurie priversti persikelti dėl plataus masto plėtros. Pavyzdžiui, gali būti statomos užtvankos, oro uostai, keliai, miesto gyvenamieji rajonai, 5) asmenis, perkeltus dėl aplinkos pasikeitimų ar nelaimių, pavyzdžiui, žemės vartimo dykuma, vandens užteršimo, potvynių, vulkanų išsiveržimų; 6) asmenis, kurie paliko šalį, nes tapo nelegalios prekybos žmonėmis aukomis. Tarp šios rūšies imigrantų yra daug moterų ir vaikų, susijusių su sekso industrija.

Pabėgėliai yra teisėtai pripažįstami pagal 1951 Ženevos Konvenciją. Joje pabėgėliu vadinamas asmuo, „<...> kuris dėl pagrįstos baimės būti persekiojamam dėl rasės, religijos, tautybės, narytės tam tikroje socialinėje grupėje ar politinės nuomonės yra išorinėje valstybėje pagal savo pilietybę ir yra nepajėgus grįžti arba dėl šios baimės yra nenorintis (nenorintis) to padaryti; arba tas, kuris neturi pilietybės ir yra išorėje šalies, kurioje buvo nuolatinė gyvenamoji vieta, kaip rezultatas minėtų atvejų, nėra įmanoma, ar dėl baimės, yra nenorima sugrįžti į ją“ (Convencion and Protocol relating to the Status of Refugees, 1).

Terminas *integracija* reiškia santykių užmezgimą su dauguma arba santykių atsinaujinimą. Tai procesas, kai naujai atvykę asmenys tampa egzistuojančios sociopolitinės bendruomenės nariais (Martikainen, 2005, 3). Šis terminas, kartu susiejantis asimiliacijos bei akulturacijos procesus, apibrėžia imigrantų „tapimą panašiais“ į naujos bendruomenės narius kartu išsaugant ir savo kultūrą. Integracija – proce-

sas, per kurį imigrantai yra įtraukiami į įvairias priimančios visuomenės socialines struktūras. Procesą, pagal kurį tiek imigrantai, tiek priimanči visuomenė prisitaiko prie naujų ypatybių, sudaro dvi dalys (Martikainen, 2005, 3).

K. Valtonen (1997) pabėgėlių integraciją apibūdina kaip jų įtraukimą į priimančiąją visuomenę. Pabėgėliai tampa visuomenės socialinio, institucinio, kultūrinio gyvenimo dalimi. Integracija yra suvokiama kaip pabėgėlių dalyvavimas visose visuomeninėse sferose – politinėje, socialinėje, kultūrinėje. Pabėgėliai dažnai yra pasyvūs asmenys integracijos procesuose, o jų integracija skiriasi nuo kitų imigrantų integracijos, nes tai yra ilgalaikis procesas, kurį būtina palengvinti per politikos programas (Valtonen, 1999). Pabėgėlių integracija yra dviejų dalių procesas, įtraukiantis tiek pabėgėlius, tiek juos priimančią visuomenę. Integracija turi būti suvokiama ne kaip asimiliacija, bet kaip bendras procesas. Šiuo atveju adaptacija apima tiek pabėgėlius, tiek naująją visuomenę. Tai labai ilgas procesas, prasidedantis iškart po jų atvykimo į naująją šalį ir tęsiasi iki tol, kol pabėgėliai tampa visateisiais visuomenės piliečiais. Pabėgėlių integracijai svarbu tai, kokį socialinį ir žmogiškąjį kapitalą jie atsinešė su savimi: kalbų įgūdžiai, darbo patirtys, išklausti kursai, išsilavinimo lygis, rekomendacijos, kontaktai su darbdaviais. Visa tai palengvina šių žmonių integraciją į visuomenę (Valtonen, 1999, 69).

Integracijos metu neišvengiamai kyla ir konfliktų. Tai galima suprasti kaip natūralų procesą tarp atvykusių ir priimančios visuomenės, nes ji nėra homogeniškas vienetas, todėl ir pabėgėlių negalima integruoti joje kaip į vieną „darinį“ (Bloch, 2002, 82). Ö. Wahlbeck (1999) akcentuoja, kad pabėgėliai gali būti integruojami į etnines bendruomenes, kurios gali egzistuoti kaip diasporos ir turėti svarbių transnacionalinių dimensijų. Pabėgėlių ryšių palaikymas su kilmės šalimi gali būti vienas iš veiksnių, nulemiančių sėkmingą integraciją.

Kadangi imigrantai gali daryti įtaką visoms visuomenės dalims, integraciją dauguma autorių (Baubock, 1994; Bloch, 2002; Martikainen, 2005; Valtonen, 1997, 1993) skirsto į tris tipus: kultūrinę, socialinę, politinę.

Kultūrinė integracija yra toks procesas, kai imigrantai ir jų bendruomenės bendrauja, pritaiko vietines vertybes, normas, elgesio bruožus. Svarbu, kokia yra priimančiosios visuomenės reakcija į įvairius imigrantų kultūrinio gyvenimo aspektus (Martikainen, 2005, 4). Integracija apima tiek pačių atvykėlių norą pritapti naujoje visuomenėje, tiek visuomenės norą priimti imigrantus į savo kultūrinį ratą. Šiam integracijos tipui taip pat svarbi religijos reikšmė, vertybės, tradicijos, puoselėjamos šeimoje (Wahlbeck, 1999, 21).

J. Berry pasiūlė socialinių-psichologinių imigrantų akulturacijos modelį. Remiantis modeliu, imigrantai gali adaptuotis per keturias skirtingas akulturacijos strategijas: 1) asimiliaciją, kuri reiškia naujosios visuomenės identiteto priėmimą ir buvusio atmetimą; 2) integraciją, kai priimama pakankamai įvairių naujosios visuomenės kultūros aspektų, tačiau tuo pat metu siekiama išlaikyti ir savo etninį identitetą; 3) atsiskyrimą, kurio atveju imigrantai išlaiko savo kultūrą, tačiau atmeta priimančios visuomenės kultūros normas, vertybes; 4) marginalizaciją, reiškiančią savo kultūros atmetimą ir kitos kultūros nepriėmimą (Valtonen, 1993, 13).

Socialinės integracijos metu imigrantai įgyja priėmimą prie įvairių priimančios visuomenės sektorių, institucijų, organizacijų (Bauman, 2002, 101). Šie sektoriai, organizacijos, institucijos apima ekonomines, mokslo, politines, religines organizacijas ir bendruomenes. Integracija į darbo rinką yra vienas svarbiausių pabėgėlių socialinės integracijos bruožų. Labai svarbus bendravimas su šeima, kaimynais, savo bendruomenėmis, santykių su šeima, likusia kilmės šalyje, palaikymas, t. y. socialiniai santykiai, ryšiai, dažnai sutampantys su etniniais santykiais (Martikainen, 2005. 3–4).

Politinė integracija apibūdina tai, kaip valstybė įtraukia imigrantus. Tai sudaro pilietybės bei kitų legalių teisių, reikalingų visiškai narystei priimančioje visuomenėje, suteikimas imigrantams. Galimybės ir suvaržymai yra susiję su pilietybės suteikimu bei įstatymais prieš diskriminaciją. Politinė integracija apima du aspektus: imigrantų įtraukimą ir dalyvavimą. Įtraukimas pasireiškia suteikta galimybe naudotis visomis politinėmis teisėmis, pavyzdžiui, balsavimu, dalyvavimu rinkimuose (Bauböck, 1994). Dažnai tai įmanoma tik jau turint priimančios valstybės pilietybę.

2. Pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų kultūrinės integracijos ypatumų tyrimo rezultatai

2. 1. Religijos reikšmė integracijos procese: Islamo centras

Atvykę pabėgėliai pirmiausia susiduria su kultūriniu šoku, kuris gali turėti neigiamų padarinių tolimesniam integracijos procesui. Senujų tradicijų ir kultūros išlaikymas, religija yra svarbūs pabėgėlių akulturacijos proceso veiksniai. K. Valtonen (1999) pastebi, kad akulturacijos metu, pereinant iš vienos visuomenės į kitą, pabėgėliai ir jų šeimos susiduria su kultūrinėmis problemomis, kurios skatina žmones atsirinkti tai, kas jiems yra svarbu iš senosios ir iš naujosios kultūrų. Kultūra yra suprantama kaip savęs sutapatinimas su kuria nors tauta. Ji yra tik vienas iš identiteto veiksnių, kultūrą sudaro lojalumas,

religiniai, moraliniai ir kitokie asmens įsitikinimai (Valtonen, 2004, 77).

Imigrantams, besikuriantiems svetimame krašte, religija tampa svarbiausiu gyvenimo veiksniu. Religinės bendruomenės, institucijos gali turėti teigiamos reikšmės jų integracijai į naująją visuomenę. Islamo centras, įkurtas Turku mieste dar 1993 metais, daugeliui atvykusiųjų iš musulmoniškų kraštų, turi lemiamos reikšmės integruojantis į naująją visuomenę. Religija ir šio centro veikla padeda jiems išlaikyti savo kultūrą, tradicijas. Pabėgėliai čia atkuria gimtojo krašto aplinką, švenčia religines šventes, auklėja vaikus pagal savo tradicijas (Kuzmickaitė, 2004, 142). Respondentas Ali iš Irako liudija: „*Tiek religija, tiek ši vieta [Islamų centras – aut. past.] leidžia man praktiškai išlaikyti savo kultūrą. Nėra lengva išlaikyti savo kultūrą šalyje, kurioje religija yra visiškai skirtinga. Mes norime jaustis taip, kaip Irake, gyventi tokį gyvenimą, koks ten buvo, todėl man svarbu išlaikyti savo religiją. Ji man padeda nepalūžti svetimame krašte. <...> Čia aš jaučiuosi, kad aš nesu vienas, čia yra dalis mano senųjų namų, tai man padeda susidurti su naująja kultūra. <...> Ši vieta [Islamų centras – aut. past.] man suteikia tokį jausmą, tarsi aš būčiau savo vaikystėje, ten, kur aš gimiau, tai mano šalies dalis, esanti Suomijoje.*“

Mečetė daugeliui pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų gali būti tiek integraciniu laikotarpiu, tiek vėliau socialinio bendravimo erdve. Dauguma besilankančiųjų mečetėje teigia, kad jiems svarbus bendravimas, santykių palaikymas, ypač sunkiu momentu, kai niekas svetimose šalyje negali padėti: „*Tada, kai aš atvykau čia [į Suomiją – aut. past.], aš buvau vienas: be savo šeimos, draugų. Man prasidėjo depresija: aš negalėjau miegoti, nenorėjau valgyti. Viskas buvo keista, nepažįstama, tarsi blogas sapnas, iš kurio negali pabusti... Vėliau, atvykus mano artimiesiems, aš nebesijutau toks vienišas, tam man padėjo ir tikėjimas, ypač kai pradėjau lankytis Islamo namuose, kur galėjau pasikalbėti su savo tėvynainiais. <...> mes čia ateiname ne tik melstis, bet taip pat susitikti vienas su kitu, pasikalbėti. Čia mes galime vienas kitą paremti“ [Ali, 2007-04-17].*

Tikėjimas, kalbintiems respondentams, svetimose šalyje reiškia vilties palaikymą, tikėjimą geresne ateitimi, tuo, kad sunkumai, su kuriais yra susiduriama, kada nors baigsis. Sirja iš Somalio pasakoja: „*Tikėjimas paprastiems žmonėms reiškia pabėgimą nuo kasdienybės, tikėjimą geresne ateitimi, jis tarsi suteikia stiprybę, susidūrus su sunkumais, ypač naujoje šalyje.*“ Tokios nuomonės yra ir respondentai, kalbinti Lietuvoje. Anot Anios, kai „*<...> labai labai sunku, pasimeldi ir, atrodo, palengvėja, jautiesi stipresnis, man tai [religija – aut. past.] padeda išlikti dvasiškai stipriai.*“

Tyrimo metu Turku mieste ne visi respondentai nurodė, kad religija jiems yra svarbi, trys pabėgėliai pabrėžė, kad yra musulmonai, tačiau religija jiems neturi didelės reikšmės. Panašios nuomonės yra ir pabėgėliai, gyvenantys Kauno mieste. Dauguma jų atsirenka tai, kas yra jiems priimtina, o tai, kas nereikalinga, atmeta. Trys iš penkių respondentų, kalbintų Turku mieste, nesilanko ir Islamo centre, yra ten buvę tik keletą kartų. Islamas jiems yra ne vien tik religija, bet ir tradicijos, šeimos vertybės. Iš tyrimo duomenų paaiškėjo, kad pabėgėliai Kaune taip pat buvo tik keletą kartų mečetėje, kaip priežastį nurodo skirtingas Lietuvos ir jų gimtosios šalies tradicijas, anot jų, Lietuvoje nėra sudarytų tam sąlygų. Ahmud pasakoja: „*Jeį žmogus gyvena tokioje valstybėje, kuri nėra islamo valstybė, tai jam nėra privaloma eiti į mečetę, be to, nėra laisvų ir penktadienių, kai musulmonai eina į ją. O juk šioje valstybėje tu negali išeiti iš darbo? Juk negali pasakyti, kad tu nori eiti į ją [mečetę – aut. past.]?*“

Nors visi apklausti pabėgėliai ir nesilanko mečetėje, tačiau patvirtino, kad religija jiems vienokiu ar kitokiu būdu padeda, ja vadovaujamosi visose gyvenimiškose situacijose „*galima ar negalima*“ [Ahmud, 2007-05-08]. Kaip pastebi Mari, „*ji [religija – aut. past] moko mus būti draugiškais, supratingais, tolerantiškais*“. Be to, religija, respondentams, gyvenantiems Kaune, pirmiausia susijusi su jų tradicijoms, kultūra. Visiems tiriamiesiems nėra labai svarbu lankytis mečetėse, jiems „*visas pasaulis Dievo sukurtas. Todėl gyvenam ten, kur norim, ir jokių problemų*“ [Ahmud, 2007-05-08].

Kaip pastebi T. Martikainen (2004), religijos išlaikymas, priklausymas religinėms organizacijoms gali sustiprinti priklausymą pilietinei visuomenei, padaryti pabėgėlių kultūrinę integraciją sėkmingą, padėti išlaikyti savo kultūrą ir tradicijas, bet priimti ir naująją kultūrą. Minėtas mokslininkas pažymi, kad religinis aktyvumas yra svarbus kelias musulmonams, norintiems dalyvauti vietinėse bendruomenėse. Religija svarbi išlaikant ir atkuriant etninį kolektyvinį identitetą tarp įvairių imigrantų grupių (Martikainen, 2004, 181). Lengviau išlaikyti savo religiją, dalyvauti religinių organizacijų veikloje, kai priimančios šalies ir atvykstančiųjų religinis pagrindas yra panašus. Suomijoje ir Lietuvoje vyraujanti religija yra krikščionybė, o dauguma pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų – musulmonai.

2.2. Tarp naujųjų ir senųjų tradicijų: kultūrinės patirtys naujojoje šalyje

Savos kultūros išlaikymas ir naujosios priėmimas – sėkmingiausias kelias į pabėgėlių integraciją, tačiau tai priklauso nuo paties pabėgėlio noro priimti naująją kultūrą arba ją atmesti. Respondentai pasisa-

ko už tokios kultūrinės integracijos tipą, kurią J. Berry apibūdino kaip integraciją: „*Taip, mes stengiamės išlaikyti savo tradicijas, kultūrą, bet tai nėra taip paprasta. Todėl nedarome visko taip, kaip darėme Irake. Mes bandome priimti ir tai, kas yra šioje šalyje. Aš esu atviras ir neturiu tokios nuomonės, kad mano kultūra svarbiausia, manau, kad daug ką galima priimti ir iš suomiškos kultūros*“ [Riadh, 2007-04-19].

„*Aš manau, kad geriau yra žinoti abi kultūras, nes aš noriu būti irakietis, bet tuo pat metu ir gyventi normalų gyvenimą, o tam reikia priimti ir tradicijas, kurios galioja čia, todėl man priimtinesnis gyvenimas tarp abiejų kultūrų*“ [Ali, 2007-04-17].

Abu pašnekovai pastebėjo, kad norint įsikurti naujoje visuomenėje yra svarbu išlaikyti ir savo tradicijas, tačiau būtina atsizvelgti ir į tas tradicijas ar vertybės, kurios priimtinos naujoje šalyje. Jų atmetimas gali lemti pabėgėlių izoliaciją nuo visuomenės.

Tyrimo Kauno mieste metu paaiškėjo, kad respondentai taip pat siekia išlaikyti abi kultūras, tačiau tuo atveju, jei reikėtų pasirinkti, jie pasirinktų tai, kas yra priimtina Lietuvoje, o ne jų šalyje. Ahmud teigia: „*Mes, afganai, sprendžiam problemą taip: jei kažkur mūsų kultūra tampa kliūtimi, tai mes žiūrim, kiek ji yra rimta: jei mūsų tradicijos neleidžia kažko daryti, bet tai nėra labai svarbu, tada jos [tradicijos – aut. past.] ir atsisakai, kaip ir su skarele, dėvima ant galvos, jei ji visuomenėje tampa traukos objektu, tada geriau jos ir nedėvėti. <...> mes ieškom tokio sprendimo – ar tai svarbu, ar ne. Jei ne, tai mes tą tradiciją padedam į šalį ir žiūrim, kaip lietuviai daro, kad nebūtų konflikto, ieškom vidurio. Mes stengiamės suvienodinti ir mūsų, ir jūsų tradicijas, kad neprarastumėm savo ir kad ne visai taptumėm lietuviais*.“

Suomiškos vertybės, kuriomis žavisi pabėgėliai Suomijoje, yra pasirinkimo laisvė. Respondentai nurodė, kad toje visuomenėje, iš kurios yra atvykę, žmogus yra priklausomas nuo šeimos ir jos norų, tik po to nuo savęs, o Suomijoje žmonės gali pasirinkti, kas geriau jiems, o ne šeimai ar kam kitam. Bashir pasakoja: „*Suomijoje žmonės pirmiausia gyvena sau. Mūsų šalyje kitaip: aš gyvenu pirmiausia savo šeimai – žmonai, vaikams, tėvams ir tik tada sau <...> man patinka, kad visi čia gyvena taip, kaip nori. <...> Tuo tarpu aš esu varžomas tradicijų, kurios galioja šeimoje mano šalyje*.“

Demokratija, pagarba įstatymams, atsakomybė, socialinė sistema – tai, ko trūko šalyse, iš kurių atvyko pabėgėliai. Tačiau tai, ką priimti, o ką atmesti, nėra taip paprasta, kaip pastebi Ali: „*neįmanoma sudėti minusų ir plusų šiai kultūrai, nes ne taip lengva tai padaryti nusibrėžiant kažkokią schemą, ką tu gali priimti, o ko ne*.“

Tuo tarpu iš tyrimo, atlikto Kauno mieste, matyti, kad tradicijos, vertybės, kuriomis žavisi Suo-

mijoje gyvenantys pabėgėliai, nėra reikšmingi Lietuvoje gyvenantiems. Respondentai nurodė, kad jiems Lietuvoje patinka požiūris į tėvus ir elgesys su jais, tai pat, kad yra krikšto tėvai, kurie yra kaip „ir nauji giminaičiai, galintys padėti, kai reikia pagalbos“ [Mari, 2007-05-10]. Ania palankiai vertina ir santykius tarp vyro ir moters: „nors ir pas mus vyrais gerbia moteris, bet čia kitaip, jos [pagarbos – aut. past.] daugiau, santykiai laisvesni.“

Visi iš apklaustųjų Turku mieste išreiškė norą likti tuo, kuo esą, nes islamiška kultūra yra jų tautybė, identitetas. Anot Ali, kuris nori būti Suomijos irakiečiu, žmogus, išmokdamas kalbą, gyvendamas kitoje šalyje, pats negali tapti kitu. Jis ir lieka tas pats, tik išmokęs naują kalbą, priėmęs kai kurias naujas tradicijas. Bashir taip pat priduria, kad nori būti irakiečiu „ir tęsti savo kultūros tradicijas.“ Ahmud, gyvenantis Lietuvoje, pritaria tam, kad būtina puoselėti savo tradicijas ir išlikti tuo, kuo esi, jis siekia neprarasti savo šalies tradicijų ir ne iki galo tapti lietuviu. Kaip galima pastebėti, panašios tendencijos vyrauja tarp pabėgėlių gyvenančių tiek Lietuvoje, tiek Suomijoje.

Integraciją vėlesniu laikotarpiu sunkina kylantys konfliktai tarp pirmosios ir antrosios kartos, kuri, augdama suomiškoje visuomenėje, keičiasi ir perima tas šeimoje netoleruojamas tradicijas, Meshi pastebi: „mano sesuo nori eiti į jaunimo klubus, bet mums tai draudžiama, ypač moterims, aš manau, kad mano šeimoje toks leidimas jai nebus duotas, nepaisant to, kad mano tėvas gyvena Amerikoje, mes vis dar klausiam jo leidimo.“ Kaip galima pastebėti, vyro vaidmuo musulmoniškose šeimose išlieka svarbus. Sirja priduria, kad be vyro, kuris jos šalyje buvo šeimos maitintojas, jaučiasi nesaugi, bijo dėl ateities, nes yra čia viena. Kad ir kaip Sirja stengiasi mokyti vaikus savo kultūros, jie vis labiau nepaklūsta. Be to, jos dėvimos skarelės ant galvos bei negatyvus suomių požiūris į tai, skatina moterį dar labiau pabrėžti savo identitetą. Kaip ir daugumai respondentų, pabėgėlei nepatinka suomių girtavimai, per didelę moterų laisvę. Meshi teigia: „moteris turi būti kaip gėlė, kurią turi pamatyti tik jos vyras.“ K. Valtonen (1999) pastebi, kad šeimoje būtina, kad tiek vakarietiškos, tiek islamo tradicijos būtų toleruojamos kartu, nes tik taip galima sėkminga integracija, ypač antrosios kartos.

Lietuvoje tyrimo metu pastebėta, kad į klausimą, kokių kyla sunkumų gyvenant tarp skirtingų kultūrų, du respondentai paminėjo, kad yra sunku puoselėti kultūros tradicijas, ypač jų išmokyti vaikus, kuriems gimtoji kultūra tampa vis mažiau svarbi. Ahmud pastebi, kad „čia sunku puoselėti tas tradicijas, žinoma, galim tai daryti, bet sunku <...>. Vaikai auga, jie yra tikrai daugiau lietuviai nei afganistanie-

čiai. Jie užaugs, mes [aš ir žmona – aut. past.] stengiamės, kad jie žinotų apie islamą, tradicijas, bet kuo jie taps, tai mes nežinom.“ Mari jam pritaria, teigia, kad vaikus taip pat moko religijos, islamo įstatymų, savo tautos kultūros, istorijos, čečėnų papročių, bet „tai labai sunku padaryti, sunku juos išmokyti visų bendravimo taisyklių, kurias naudoja mano tauta šimtmečius, jie paprasčiausiai nelabai nori.“

Tyrimo metu paaiškėjo, kad integraciją gali sunkinti kylantys konfliktai, kuriuos išspręsti būtina. Kaip pastebi respondentė iš Čečėnijos, kultūrų konfliktus suformuoja žinių apie čečėnų tradicijas, kultūrą trūkumas lietuvių visuomenėje, todėl jos vaikai dėl to turi problemų mokykloje. Viena svarbiausių problemų kyla dėl kalbos kultūros. Respondentė pasakoja: *Vaikai mokosi rusų mokykloje, jūsų [lietuvių – aut. past.] ir rusų kultūros panašios. <...> Apie kultūrą kalbant, čia ir kyla problemos, kalbos lygmenyje. Čečėnai viską supranta tiesiogiai, mes netoleruojam necenzūrinių žodžių, todėl mano vaikams ir kildavo sunkumų, tiksliau dėl to kildavo muštynių, o man tekdavo eiti į mokyklą aiškintis. Aš aiškinau mokykloj, kad nekultūringos, necenzūrinės kalbos čečėnai nepriima, todėl mano vaikai ir mušis, kol į juos taip kreipsis.*

Apibendrinant tyrimo duomenis, pastebima pabėgėliai, gyvenantys tiek Kaune, tiek Turku mieste, siekia ne tik išlaikyti savo kultūrą, bet priimti ir vietinę. Visa tai lemia sėkmingą jų integraciją į visuomenę. Vaikai taip pat skatinami išlaikyti savo šalies tradicijas, papročius, bet tai nėra lengva. Skirtingos tradicijos sukelia konfliktus, tai ypač pastebima tarp antrosios kartos.

Išvados

1. Priverstinė migracija – specifinė migracijos rūšis, kurią nulemia karai, epidemijos politiniai, religiniai, rasiniai persekiojimai. Pabėgėliai yra skirsomi į keletą tipų, atsižvelgiant į priežastis, verčiančias juos palikti kilmės šalį. Integracija yra suvokiama kaip dvigubas procesas, kuriame dalyvauja tiek pabėgėliai, tiek juos priimanči visuomenė. Integracijos tikslas – pabėgėlių kultūrinis, socialinis dalyvavimas visuomenėje išlaikant savo kultūrą, tradicijas. Kultūrinė integracija yra toks procesas, kurio metu imigrantai ir jų bendruomenės bendrauja ir pritaiko vietines vertybes, normas, elgesio bruožus. Svarbi yra priimančios visuomenės reakcija į įvairius imigrantų kultūrinio gyvenimo aspektus.
2. Pabėgėliai pasisako už kultūrinę integraciją, kai priimama ir naujosios visuomenės kultūra, ir išlaikoma senoji. Tai lemia sėkmingą jų integraciją. Nors gyvenant tarp dviejų kultūrų ir kyla sunkumų, pabėgėliai randa tai, ko trūko jų visuome-

nėse: tolerancija, laisvę, demokratijos vertybes, atsakomybę, socialinę sistemos naudą. Abiejų šalių respondentai pastebi, kad vis daugiau sunkumų kyla su antrąja karta, kuriai vis mažiau svarbios musulmoniškos vertybės.

3. Kultūrinei integracijai svarbi religijos reikšmė, kuri priklauso nuo pabėgėlio religingumo. Religijos išlaikymas, priklausymas religinėms organizacijoms sustiprina priklausymą pilietinei visuomenei, o tai gali padėti padaryti pabėgėlių kultūrinę integraciją sėkmingą, išlaikyti savo kultūrą ir tradicijas bei priimti naują kultūrą. Turku miesto pabėgėliams mečetė – socialinio bendravimo erdvė, vieta, kurioje galima pasijusti kaip namie. Pabėgėliai Kaune nelinkę lankytis mečetėje, jiems religija svarbi tiek, kiek ji netrukdo gyventi naujoje visuomenėje.

Literatūra

1. Bauböck R., 1994, *The integration of immigrants*. CMDG-Report. Strasbourg: Council of Europe.
2. Bauman M., 2002, Migrant Settlement, Religion and Phases of Diaspora. *Migration: A European Journal of International Migration and Ethnic Relations*. Vol. 33/34/35. P. 93–117.
3. Bloch A., 2002, *The Migration and Settlement of Refugees in Britain*. New York: Palgrave.
4. Castle S., 2004, *Confronting the Realities of Forced Migration*. [žiūrėta 2007-02-28]. Prieiga internete <<http://migrationinformation.org/Feature/display.cfm?id=222>>.
5. *Convencion and Protocol relating to the Status of Refugees*, Art. 1. [žiūrėta 2007-03-15]. Prieiga internete: <<http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>>.
6. Kunz E. F., 1981, Exile and Resettlement: Refugee theory. *International Migration Review*. Vol. 15 (1). P. 42–51.
7. Kuzmickaitė D. K., 2004, *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000)*. Kaunas: VDU.
8. Martikainen T., 2005, Religion, Immigrants and Integration. *AMID Working Paper Series 43 / 2005*.
9. Martikainen T., 2004, *Immigrant Religions in Local Society: Historical and Temporary Perspective in the city of Turku*. Turku: Abo Academy.
10. *Tarptautinių žodžių žodynas*, 2002, Vilnius: Alma Littera.
11. Turton D., 2003, Conceptualising Forced Migration. *Refugees Studies Centre Working Paper No. 12*. University of Oxford. [žiūrėta 2007-03-02]. Prieiga internete: <<http://www.rsc.ox.ac.uk/PDFs/workingpaper12.pdf>>.
12. Turton D., *Refugees and Other Forced Migration*. [žiūrėta 2007-03-02]. Prieiga internete <<http://www.rsc.ox.ac.uk/PDFs/workingpaper13.pdf>>.
13. Valtonen K., 1997, The Societal Participation of Refugees and Immigrants: Case Studies in Finland, Canada and Trinidad. *Migration Studies C 12*. Institute of Migration. Turku.
14. Valtonen K., 1999, *The Integration of Refugees in Finland*. Ministry of Labour. Helsinki.
15. Valtonen K., 1993, *The Social Adaptation of Vietnamese refugees in Turku*. Licentiate Thesis. University of Turku.
16. Valtonen K., 2004, From the Margin to the Mainstream: Conceptualizing Refugee Settlement Processes. *Journal of Refugee Studies*. Vol. 17, No. 1. P. 70–96.
17. Wahlbeck Ö., 1999, *Kurdish Diasporas: A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*, Great Britain: Macmillan.

PECULIARITIES OF CULTURAL INTEGRATION OF REFUGEES AND ASYLUM SEEKERS: COMPARATIVE STUDY OF FINLAND AND LITHUANIA

Sandra Skirbutaitė

Summary

The article presents the results of a qualitative research into cultural integration of refugees and asylum seekers in Kaunas (Lithuania) and Turku (Finland) cities. Nine refugees and asylum seekers from both countries participated in the research. Data was collected using semi-structured interview. The interviews were held in English, Russian and Lithuanian languages, in April-May, 2007. The aim of the research is to analyze and compare the peculiarities of cultural integration of refugees and asylum seekers in Finland and Lithuania. The main objectives are to theoretically analyze the forced migration and integration; to indicate the impact of religion on refugees and asylum seekers; to analyze the cultural experience between refugees and asylum seekers. The research results show that religion is effective in the cultural integration period. The mosque for refugees is important like social contact sphere. But not all refugees are very religious, they choose what is important for them. The research also shows that the refugees and asylum seekers have found good ideas, too, such as freedom, social security. The difficulties are conflicts between the second generation that does not uphold the old values.

Keywords: refugee, asylum seeker, cultural integration, religion, cultural experience.

PABĖGĖLIŲ IR PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ KULTŪRINĖS INTEGRACIJOS YPATUMAI: SUOMIJOS IR LIETUVOS LYGINAMOJI ANALIZĖ

Sandra Skirbutaitė

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjami kokybinio tyrimo metu gauti duomenys apie pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų kultūrinės integracijos ypatumus Kauno ir Turku miestuose. Tyrime dalyvavo devyni pabėgėliai ir prieglobsčio prašytojai. Duomenys buvo renkami 2007 m. balandžio–gegužės mėn. abiejuose miestuose naudojant pusiau struktūruotą interviu tikslinės atrankos būdu anglų, rusų, lietuvių kalbomis.

Šio darbo tikslas yra ištirti ir palyginti pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų kultūrinės integracijos ypatumus Suomijoje ir Lietuvoje. Pagrindiniai uždaviniai – aptarti teorinius priverstinės migracijos ir pabėgėlių integracijos diskursus; nustatyti religijos įtaką pabėgėliams ir prieglobsčio prašytojams; išanalizuoti kultūrinės patirtis tarp pabėgėlių ir prieglobsčio prašytojų. Tyrimas parodė, kad religija kultūrinei integracijai svarbi, nes tai yra socialinio bendravimo erdvė, tačiau ne visi respondentai jai teikia reikšmės. Respondentai kaip vieną pagrindinių sunkumų paminėjo konfliktus su antrąja karta, kuri nebepuoselėja senųjų vertybių. Kaip teigiamus dalykus respondentai išskyrė laisvę, socialinę sistemą.

Prasminiai žodžiai: pabėgėlis, prieglobsčio prašytojas, kultūrinė integracija, religija, kultūrinės patirtys.

Įteikta 2010-03-26